IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Do’sanova Gulchehra Hamidovna
Turon universiteti magistranti

Annotatsiya: Maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari tadqiq etilgan. Rivojlantiruvchi ta’lim muhiti, o‘qituvchi kompetentligi, interfaol metodlar hamda reflektiv faoliyatning mazkur jarayondagi o‘rni tahlil qilingan. Olingan natijalar tanqidiy fikrlashni shakllantirishning samarali pedagogik omillarini aniqlash imkonini berdi.

Annotatsiya: В статье исследуются педагогические условия развития компетенции критического мышления у учащихся начальной школы. Анализируется роль развивающей учебной среды, компетентности учителя, интерактивных методов и рефлексивной деятельности в этом процессе. Полученные результаты позволяют выявить эффективные педагогические факторы формирования критического мышления.

Abstract: The article studies the pedagogical conditions for developing critical thinking competence in primary school students. The role of a developmental learning environment, teacher competence, interactive methods, and reflective activity in this process is analyzed. The results obtained allow us to identify effective pedagogical factors for the formation of critical thinking.

Kalit so‘zlar: tanqidiy fikrlash, boshlang‘ich ta’lim, pedagogik shart-sharoitlar, kompetensiyaviy yondashuv, interfaol metodlar, muammoli ta’lim, refleksiya, formatif baholash.

Ключевые слова: критическое мышление, начальное образование, педагогические условия, компетентностный подход, интерактивные методы, проблемно-ориентированное обучение, рефлексия, формирующее оценивание.

Keywords: critical thinking, primary education, pedagogical conditions, competency-based approach, interactive methods, problem-based learning, reflection, formative assessment.

So‘nggi yillarda ta’lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning ustuvorlik kasb etishi o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, axborotni tahlil qilish va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirish zaruratini kuchaytirdi. Zamonaviy jamiyatda insonning muvaffaqiyati nafaqat ma’lum hajmdagi bilimlarga egaligi, balki ulardan oqilona foydalanish, turli vaziyatlarni tahlil qilish va asoslangan qarorlar qabul qilish qobiliyati bilan ham belgilanadi.

Tanqidiy fikrlash shaxsning axborotni tahlil qilish, baholash, dalillarni solishtirish hamda mantiqiy xulosalar chiqarish qobiliyatini ifodalaydi. Mazkur kompetensiya o‘quvchilarning o‘quv faoliyatida faolligini oshiradi, bilimlarni ongli ravishda o‘zlashtirishga xizmat qiladi va keyingi ta’lim bosqichlarida muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun zarur asos yaratadi.

Psixologik-pedagogik tadqiqotlarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish masalalari J.Dyui, J.Piaje, L.S.Vigotskiy, R.Ennis, D.Xelpern va boshqa olimlarning ilmiy ishlarida o‘rganilgan. Mazkur tadqiqotlarda tanqidiy fikrlashning shakllanishi faol bilish jarayoni, muammoli vaziyatlar va reflektiv faoliyat bilan chambarchas bog‘liqligi ta’kidlanadi.

Boshlang‘ich ta’lim bosqichi tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish uchun muhim davr hisoblanadi. Aynan shu davrda o‘quvchilarda kuzatuvchanlik, bilishga qiziqish,

mantiqiy fikrlash elementlari va mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatlari rivojlana boshlaydi. Shu sababli tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo‘ladi.

Tadqiqotning maqsadi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash va ularning ta’lim samaradorligiga ta’sirini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

Boshlang‘ich ta’lim bosqichi tanqidiy fikrlash kompetensiyasini shakllantirish bo’yicha olib borilgan tadqiqot jarayonida nazariy va empirik metodlardan foydalanildi.

Nazariy metodlar sifatida pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish, ilmiy manbalarni qiyosiy o‘rganish hamda umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

Empirik metodlar sifatida pedagogik kuzatish, ta’lim jarayonini monitoring qilish, o‘quvchilarning o‘quv faoliyati natijalarini tahlil qilish va amaliy tajribalarni umumlashtirish usullari qo‘llanildi.

Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatga asoslangan ta’lim hamda rivojlantiruvchi ta’lim konsepsiyalari tashkil etdi.

Tahlillar natijasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning quyidagi pedagogik shart-sharoitlari aniqlandi.

Birinchidan, rivojlantiruvchi ta’lim muhitini yaratish tanqidiy fikrlashni shakllantirishning muhim omili hisoblanadi. O‘quvchilar o‘z fikrlarini erkin bayon qila oladigan, savollar berishga rag‘batlantiriladigan va turli qarashlar hurmat qilinadigan muhitda faolroq fikrlashga intiladilar. Bunday sharoitda o‘quvchi passiv tinglovchidan faol bilish subyektiga aylanadi.

Ikkinchidan, o‘qituvchining kasbiy kompetentligi tanqidiy fikrlashni rivojlantirish samaradorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. O‘qituvchi muammoli vaziyatlar yaratishi, ochiq savollardan foydalanishi va o‘quvchilarning mustaqil xulosa chiqarishiga imkon berishi zarur.

Uchinchidan, interfaol metodlarning qo‘llanilishi tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarining rivojlanishiga xizmat qiladi. “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Venn diagrammasi”, “INSERT”, “BBB” kabi metodlar o‘quvchilarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va baholash faoliyatiga jalb etadi.

To‘rtinchidan, muammoli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning izlanish faoliyatini kuchaytiradi. Muammoli vaziyatlar o‘quvchilarda sabab-oqibat bog‘lanishlarini aniqlash, taxminlarni ilgari surish va ularni dalillar bilan asoslash ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Beshinchidan, refleksiya va formatif baholash mexanizmlarining qo‘llanilishi o‘quvchilarning o‘z fikrlash faoliyatini nazorat qilish hamda baholash ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa metakognitiv kompetensiyalarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Olingan natijalar tanqidiy fikrlashning shakllanishi alohida metod yoki texnologiya bilan emas, balki o‘zaro bog‘liq pedagogik omillar tizimi orqali amalga oshishini ko‘rsatdi. Tadqiqot davomida aniqlangan pedagogik shart-sharoitlar bir-biri bilan uzviy bog‘langan bo‘lib, ularning kompleks qo‘llanilishi yuqori samaradorlikni ta’minlaydi.

Xususan, rivojlantiruvchi ta’lim muhiti o‘quvchilarni erkin fikr bildirishga undasa, interfaol metodlar ushbu fikrlarni tahlil qilish va asoslash imkoniyatini yaratadi. Muammoli ta’lim texnologiyalari esa tanqidiy fikrlashning amaliy namoyon bo‘lishini ta’minlaydi. Refleksiya va formatif baholash o‘quvchilarning o‘z faoliyatiga nisbatan tanqidiy yondashuvini shakllantiradi.

Shu nuqtayi nazardan, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha ishlar alohida mashg‘ulotlar shaklida emas, balki barcha o‘quv fanlari va sinfdan tashqari faoliyat jarayonlariga integratsiyalashgan holda amalga oshirilishi maqsadga muvofiqdir.

Tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tanqidiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish ko‘p omilli pedagogik jarayon ekanligini tasdiqladi. Rivojlantiruvchi ta’lim muhitini yaratish, o‘qituvchining kasbiy kompetentligini oshirish, interfaol va muammoli ta’lim

metodlaridan foydalanish, refleksiya hamda formatif baholash mexanizmlarini joriy etish tanqidiy fikrlashni shakllantirishning asosiy pedagogik shartlari sifatida namoyon bo‘ldi.

Mazkur shart-sharoitlarning kompleks qo‘llanilishi o‘quvchilarning mustaqil fikrlash, axborotni tahlil qilish, muammolarni hal etish va asoslangan qarorlar qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantirish imkonini beradi. Bu esa zamonaviy jamiyat talablariga mos, intellektual salohiyati yuqori bo‘lgan shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Adizov B.R. Boshlang’ich ta’limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. – T.: T.N. Qori Niyoziy nomli O’zPFITI, 2002.
2. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent, 2018.
3. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari. – Toshkent, 2019.
4. Ishmuhamedov R., Yo‘ldoshev M. Ta’lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2020.
5. Karimova V., Sunnatova R., Mustaqil fikrlash bo’yicha mashg’ulotlarni tashkil etish yuzasidan uslubiy qo’llanma. – T.: Sharq, 2000.
6. Mavlonova R.A. “Boshlang`ich ta`limda innovatsiya” Nizomiy nomidagi TDPU Rizografi. T.: 2007
7. Muslimov N.A. Kasb ta’limi o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. – Toshkent, 2017.
8. Nasriddinova G.M.. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mantiqiy tafakkurni shakllantirishda xalq an’analarining o‘rni. Toshkent: O‘qituvchi. 2020